

Mens Bauers »Einleitung« er ganske konservativ og upersonlig i sin Egenskab af Haandbog, er Erich Keyzers lille Skrift: *Die Geschichtswissenschaft. Aufbau und Aufgaben* (1931) tydeligt mærket af Forfatterens Oplevelser og Virkefelt. Han er Danziger og Leder af »Landesmuseum für Danziger Geschichte«. Bogen er ret løs i sin Opbygning — Dele af den har været offentliggjort tidligere — men det er en ungdommelig ivrig Appel til Arbejde, med meget af vore Dages Uro og Søgen i sig.

Første Kapitel: »Die Geschichte und die Gegenwart« strejfer de vigtigste Episoder fra de senere Aars Ordskifte mellem tyske Historikere — Kultusminister C. H. Beckers Indlæg: »Der Wandel im Geschichtsbewusstsein« (Die neue Rundschau 1927) og Meinekes Svar: »Kausalitäten und Werte in der Geschichte« (Historische Zeitschrift 1928), Kantorowicz's meget omtalte Bog: »Kaiser Friedrich der Zweite« (1928) og Albert Brackmanns Recension: »Kaiser Friedrich II in »mythischer Schau«« (Historische Zeitschrift 1929), Emil Ludwigs litterære Kraftpræstationer og Faghistorikernes Opgør med ham og andre Forfattere af samme Art gennem det lille Hefte »Historische Belletristik«, som Redaktionen af Historische Zeitschrift udsendte i 1928, og W. Mommsens »Legitime und illegitime Geschichtsschreibung« (1930).

Hvad Keyser i det følgende giver i Retning af Systematik siger ikke synderligt; mere Interesse byder Opgaverne, han peger paa, de Veje, han anviser, som vel i det hele og store ligger i Forskningens almindelige Retning, men her afstikkes med nationale Maal for Øje — det er Geopolitik, Rud. Kjelléns Geopolitik, som i Øjeblikket dyrkes med Energi af tyske Forskere — det er Hjemstavns historie, Stammehistorie fremfor Rigshistorie — indre Historie fremfor politisk Historie — Bebyggelsens Historie og Studiet af Befolkningen, dens Afstamning, Stigen og Fald — Keyser har selv i 1924 udgivet »Die Bevölkerung Danzigs und ihre Herkunft im 13. und 14. Jahrhundert« — ogsaa Studiet af Grenz- und Auslandsdeutschum ligger ham paa Sinde. Som et Tidens Tegn fortjener Erich Keyzers Bog, som er uden Taage og Ordflom, en vis Opmærksomhed.

E. J.

Den, som søger til Franz Schnabel: *Deutschlands geschichtliche Quellen und Darstellungen in der Neuzeit*, hvoraf første Bind omhandler Reformationens Tidsalder (Teubner 1931), i den Tro, her at finde en Fortsættelse af Wattenbachs berømte Bog for Middelalderens Vedkommende (»Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter«) vil allerede gennem Forordet blive bragt paa

andre Tanker. Forf. betegner selv sin Bog som et Hjælpemiddel for Fagmanden til en første Orientering, saa at der ikke tilstræbes bibliografisk Fuldstændighed. Han ønsker derfor at se den »ikke raadspurgt, men læst og studeret«. Han indskrænker sig til at behandle de Kilder og Fremstillinger til Reformationstidens Historie, der har faaet »saa at sige kanonisk Betydning«.

Der er intet at sige til, at Forf. har valgt sit Emne saa begrænset, saa meget mindre som hans Fremstilling oprindelig er anlagt som et Bidrag til det bekendte Meisterske »Grundriss der Geschichtswissenschaft«, og den desuden kan suppleres gennem Wolfs »Quellenkunde der deutschen Reformationsgeschichte«. Men ingen nordisk Historiker kan tage hans Bog i Haanden uden at undre sig over den Plan, hvorefter den er anlagt. Mens en Oversigt over Reformationstidens Kilder for os synes at burde være anlagt saaledes, at man begyndte med at skildre Levningerne før Beretningerne, og m. H. t. de første tog sit Udgangspunkt i de vigtigste Arkiver, skildrede de væsentligste Bestanddele heri i Forbindelse med de trykte Registraturer og omtalte de betydningsfuldeste Publikationer herfra (f. Eks. de tyske Rigsdagsakter, Granvellas Papirer, Filip af Hessens Brevveksling med Butzer o. l.), foretrækker Forf. at begynde med at gennemgaa Reformatorernes og Humanisternes Skrifter og først derefter at gaa over til de egentlige Førstehaandskilder, der indledes med — de venezianske Relationer og Depecher! Han forsvarer dette med, at »Opfattelsen af og Meningen om Kendsgerningerne er lige saa vigtige for Historikeren som Kendsgerningerne selv«(!). Det fremgaa allerede heraf, at Forf. har forsmaaet gennem Bogens Anlæg at pege paa Forskellen mellem de mere og de mindre værdifulde Kilder. Den videnskabelige Begynder — og til denne vender Værket sig jo først og fremmest — faar overhovedet intet Fingerpeg om, hvor han med størst Sikkerhed kan tage fat, eller hvilke Problemer der i Øjeblikket særligt trænger til Belysning.

Meget værre end denne metodiske Svaghed er det dog, at man hurtigt opdager, at Bogen til en vis Grad med Urette bærer sin Titel. Den er i Virkeligheden ingen Fremstilling af Kilderne til Reformationstidens Historie, men kun til Reformationens Historie. Man vil her forgæves søge efter Kilder til og Fremstillinger af den økonomiske Udvikling; man tænke f. Eks. paa et saa nær for Haanden liggende Arbejde som Sombarts *Geschichte des Kapitalismus*. Men man vil ogsaa finde ringe Hjælp, hvis man vil kaste sig over et eller andet Problem fra den politiske Historie, naar det da ikke netop drejer sig om et af dem, der er nøje forbundet med Kirkehistorien. Og vender man sig til Kulturhistorien

i vidt Begreb, de sociale Spørgsmaal om Territorialfyrster, Rigsriddere, Rigsstæder og Bønder, disses Tilstand og indbyrdes Brydninger, da lades man næsten ganske i Stikken. Schnabels Værk er i Virkeligheden et Hjælpemiddel til et kirkehistorisk Studium paa politisk Baggrund, og Lutherskikkelsen rager alt beherskende op over hele Stoffet, saaledes som det navnlig bliver klart i den tredje og sidste Afdeling, der behandler Fremstillingerne fra og med d. 16. Aarh. til Nutiden. Det kan næppe bestrides, at det er et noget gammeldags Begreb, som Forf. har om, hvad man skal forstaa ved en Tidsalders Historie.

Men er dette sagt, er sikkert ogsaa hermed alt det ufordelagtige fremført, som kan udtales om Schnabels Arbejde. Det er i Virkeligheden et overordentlig vigtigt Hjælpemiddel til Studiet af Mellemeuropas Reformationshistorie, som her rækkes Historikerne. Alle Hovedværkerne i den samtidige og eftertidige Litteratur føres frem for Læseren og der gøres Rede for den moderne Forsknings Stilling til dem; mangt et tomt Navn faar paa ny Indhold og sættes ind i sin historiske Sammenhæng. Som Eksempel kan anføres den herhjemme saa lidet kendte Sebastian Franck, der i høj Grad maa interessere moderne pantheistisk Livsanskuelse ved sin Lære om en upersonlig Guds Virken gennem alt Liv og ved sin ejendommelige, herfra afledede Løsning af Problemet Determinisme eller Indeterminisme. Det er et forbavsende rigt Stof, som i en knap og dog læselig Form her fremføres; en Bog, som man atter og atter vil vende tilbage til og føle som et ganske uundværligt Stykke Haandværkstøj. I ganske særlig Grad gælder dette om det sidste Afsnit, som drejer sig om de moderne Behandlinger. Her gøres der Rede for Lutherforskningen lige til dens allersidste Faser, Forfattere som Troeltsch, Karl Holl, Brieger, Paul Joachimsen, og Gerhard Ritter. Paa en klar og overbevisende Maade har Schnabel vist, hvorledes Opfattelsen af den store Reformator lige til de sidste Dage bærer de skiftende Tidsaldres Stempel, og omvendt, at man ved at følge disse skiftende Opfattelser faar et Indblik i de vekslende Perioders Aandspræg, der kan aabenbare nye og overraskende Træk. *Knud Fabricius.*

De sidste Menneskealdres kirkehistoriske Forskninger har paa mange Punkter bidraget til at kaste nyt Lys over den Gren af Reformationstidens vidtomspændende Døberbevægelse, der efter sin Stifter kaldes Mennoniter. I Modsætning til tidligere Tiders Opfattelse betoner man nu dens Egenart som et fredeligt, spiritualiserende Samfund, der med stærkt reserveret Holdning over-